

rekonstruirati kroz slikovite detalje njihove različite predstave i vjerovanja, identifikuje i interpretira često zamršenu mitologiju i simboliku. U petom poglavlju objašnjena je katarska hereza u zapadnoj Evropi, dualizam u Francuskoj i njegove gnostičke sklonosti, zatim dualističke crkve u Engleskoj i Njemačkoj, u Italiji i Provansu. Naročita pažnja posvećena je hereticima u Langedoku preko kojih je objašnjena uloga plemstva i položaj Katoličke crkve. Katolički misionari važan su segment borbe protiv heretika u čemu se posebno isticao sv. Dominik, ali je ubistvom Pjera od Kastelnoa i djelovanjem inkvizicije došlo do iskorjenjivanja katara. Katarsko učenje počiva na dualizmu i monarhijanizmu, da bi vremenom došlo do razdvajanja učenja i stvaranja posebnih katarskih obreda i drugih svečanosti. Autor prema sačuvanim izvorima identifikuje crkvenu organizaciju katara, a posebno se bavi pitanjem da li je postojao Crni papa. U završnim dijelovima ovog poglavlja objašnjeno je porijeklo

katarskog učenja, ukazano na sličnost sa ranom crkvom, prepoznati tragovi Istoka i biblijskih prijevoda. Naročita pažnja data je katarskoj legendi *Tajna knjiga*, iz koje su identifikovana heretička imena.

Stiven Ransiman u knjizi argumentovano tumači historiju istočnih dualističkih vjerskih pojava, povezuje ih sa sličnim i istorodnim herezama, a vještini jezičkim bravurama objašnjava doktrinalnu tradiciju kao tradiciju klase posvećenih. Istovremeno, knjiga se može čitati i kao svojevrsan panoptikum historijskih dešavanja i zbivanja, kroz koja se prepliću politička, kulturna i vjerska historija, sve ono što je određivalo srednjovjekovni maniheizam. Ovo izvanredno naučno štivo kombinira bogato istraživačko iskustvo, vrijedan napor da se u šarenilu ideja i dešavanja identifikuje srednjovjekovni maniheizam, te će biti od izuzetne pomoći u razumijevanju vjerskih dešavanja u srednjem vijeku ■

Salih Jalimam

Jacques Le Goff, *Intelektualci u srednjem vijeku*. Zagreb: Jesenski i Turk 2009, 320 str.

Knjiga *Intelektualci u srednjem vijeku* je kapitalno djelo najznačajnijeg istraživača srednjovjekovne epohe evropskog Zapada. Kvalitetnu knjigu o ovoj temi mogao je napisati samo neko ko je i sam vrhunski intelektualac, što je bez sumnje Le Goff. Na primjeru ovog djela očita je autorova sposobnost privlačenja pažnje čitaoca, jer se knjiga ne ispušta iz ruku dok se ne pročita od korice do korice.

Jacques Le Goff je rođen 1924. godine i danas se nalazi na pragu desete decenije

života. Diplomirao je na Sorboni. Poseban naučni interes posvećuje izučavanju složenih struktura evropskog srednjovjekovlja. Pripada krugu historičara okupljenih oko časopisa *Annales*, karakterističnim po novom pristupu historijskoj nauci. Ova škola suprotstavlja se tradicionalnoj interpretaciji prošlosti, te istoj pristupa na cjelovit način, proširujući polje istraživanja na do tada zapostavljena područja svakodnevnog života.

Le Goff u svojim djelima obrađuje histo-

riju zapadnoevropskog kulturno-civilizacijskog kruga u XII i XIII stoljeću. Napisao je mnoštvo djela, gdje je svojim pristupom tematici i jasnim izlaganjem stekao širok krug čitalaca. Značajnija djela su mu: *Civilizacija srednjovjekovnog Zapada, Trgovci i novčari u srednjem vijeku, Srednjovjekovni imaginarij, Nastanak čistilišta, Priča o Evropi, Stara i naša Evropa, Evropa–davna i buduća: srednjovjekovlje i moderni svijet, Da li je Evropa nastala u srednjem vijeku?*. Kroz svoja djela zanima se za drugačiji srednji vijek, bavi se načinom razmišljanja ljudi i doživljavanjem stvarnosti.

Djelu bi se mogla zamjeriti samo širina naslova jer isti podrazumijeva čitavu srednjovjekovnu epohu. Ipak, kada otvorimo knjigu i počnemo je čitati, vidimo da se u njoj tretira puno uži period razvijenog i kasnog srednjeg vijeka, tačnije, vrijeme od XII do XV stoljeća. Pred nama je drugo nepromijenjeno izdanje *Intelektualaca u srednjem vijeku* iz 1985. godine. Autor u predgovoru ukazuje na nedostatke prvog izdanja knjige iz 1957. godine i daje prikaz studija koje su se u međuvremenu pojavile o toj temi. Ovdje daje ocjenu tih studija i djelimično koriguje svoja ranija mišljenja. Isto tako, autor smatra da osnovno stajalište izloženo u eseju iz 1957. godine nije zastarjelo, nego naprotiv, da se samo potvrđivalo i obogaćivalo novim studijama. I prvo izdanje knjige je također prevedeno i objavljeno u Zagrebu 1982. godine.

Srednjovjekovni intelektualac usko je vezan za grad. Razvoj školstva dio je urbane revolucije u rasponu od X do XIII stoljeća. Le Goff proučava intelektualca u ovom vremenskom periodu ne u samostanu, nego isključivo u gradu i gradskoj sredini. I znanje tada postaje zanat, jer su građani, novi intelektualci, „prodavači riječi“. Iz univerzitetskih klupa počinje regrutacija

vladajućih elita. Iako je najveći dio đaka i učitelja bio iz redova plemstva ili bogatih građana, ipak je bilo i siromašnih seljačkih sinova koji su se na osnovu znanja mogli uspinjati na društvenoj ljestvici. Intelektualci postaju poseban društveni sloj jer svojim znanjem zarađuju za život. Ova kategorija stanovništva imala je svoju ulogu u kulturi, općem izgledu i cjelokupnom životu srednjovjekovnih gradova, te im stoga grad duguje svoju snagu i fizionomiju. Univerziteti ovog doba imali su važnu ulogu također i u političkom životu.

Bitna odlika intelektualca i u srednjem vijeku bila je da razmišlja i širi svoje misli. Le Goff piše o jednom vidu srednjovjekovne misli, tj. samo o jednoj vrsti učenjaka značajnog za zapadnu misao. Na stranicama ove knjige možemo naići na čitavu galeriju likova oprečnih ćudi, različitih interesa ili značaja, kao što su: Abélard, Ockham, Albert Veliki, Jean Gerson i drugi.

Intelektualac se na Zapadu pojavljuje sa razvojem trgovine. U gradovima je zajedno sa svim ljudima od zanata, gdje je podjela rada neizbježna. U tom smislu je i autorova tvrdnja: „Čovjek kojem je pisanje i poučavanje zvanje - najčešće oboje istovremeno, čovjek koji je po zanimanju profesor i učenjak, ukratko intelektualac, takav čovjek se pojavio tek s pojavom gradova.“ Na Zapadu se gradovi razvijaju od X stoljeća pod utjecajem muslimanskog svijeta, a razvoj gradova istovremeno prati i kulturni preporod.

Le Goff se dalje pita je li bilo karolinške renesanse? Odgovara u smislu da je teško prihvatiti da je prije XII stoljeća bilo pravog, dovoljno bujnog preporoda gradova, te zaključuje da razdoblje na prijelazu iz VIII u IX stoljeće nema nijedne kvantitativne oznake preporoda koju bi taj pojam trebao sadržavati. Obrazuje se samo uski krug

plemićkih sinova, čime ovaj renesans ima zatvoren karakter. Rukopisi tog doba su luksuzne knjige načinjene za dvor ili uski krug velikaša. Knjiga u tom ambijentu sporo cirkulira, nije ni pisana da bude čitana. Autor pravi dobru komparaciju kada kaže da se u to vrijeme na knjige gleda kao na skupocjeno posuđe.

Glavna osobina intelektualca XII stoljeća bila je oponašanje starih uzora. U tom smislu je i misao Bernarda iz Chartresa: „Mi smo patuljci koji su se divovima popeli na ramena. Na taj način vidimo više i dalje od njih...“. Ovakav stav jasno odražava razvoj kulture tog vremena.

Pored začina i svile sa Istoka na Zapad dolaze i rukopisi kojim se prenosi grčko-arapska kultura. Pošto je Bliski istok mjesto konfrontacije ova dva svijeta, kulturna razmjena vrši se na drugim dodirnim tačkama, u Italiji i Španiji. Prevodioci rukopisa bili su nosioci preporoda. Arapske i grčke tekstove prevodili su čitavi timovi ljudi. Posebno se ističe tim prevodioca Petra Venerabilisa, koji se proslavio prvim prijevodom Kur'ana na latinski jezik. U ambijentu vremena konfrontacije i križarskih ratova Petar prvi uviđa značaj borbe na intelektualnom polju. Stoga prvi prijevod Kur'ana na latinski jezik „krasi“ i karikatura Muhameda a.s., a Le Goff tu ilustraciju daje kao prilog u svojoj knjizi. Autor time prepoznaje korijene jedne pojave čije refleksije imamo i danas aktuelne. Kako je srednjovjekovna epoha vrijeme „rođenja Evrope“ kako to naziva Roberto Lopez, očito se u ovom slučaju radi o traumi iz djetinjstva koju pojedini evropski kvazi-intelektualci nisu ni do današnjih dana preboljeli.

Jacques Le Goff posebno poglavlje knjige posvetio je golijardima, jednoj čudnoj skupini, te se pita šta je istina u vezi s njima, jer postoje oprečni stavovi o tom pita-

nju. To su siromašni studenti, skitnice koje žive od pomoći. Umjesto ratovanja biraju učenje. U svojim pjesmama žestoko kritikuju postojeći poredak. Od XIII stoljeća ih više nema, jer su ih stigli progoni i osude. Intelektualni krug zadržao se u okvirima univerziteta, što je uništilo taj lutajući sloj. Dosta prostora u knjizi autor ustupa Abélardu, koji je, iako golijard, prvi veliki intelektualac. Le Goff ga naziva prvim profesorom u okvirima XII stoljeća.

Trinaesto stoljeće nosi sa sobom probleme zrelosti intelektualaca, te je tako autor naslovio posebno poglavlje. U ovom stoljeću se širom Evrope formiraju novi univerziteti i univerzitetski cehovi, koji nastoje održati samostalnost u borbi protiv crkvene i svjetovne vlasti. Studenti su u ovo vrijeme nestabilan društveni element i često su u sukobu sa lokalnom zajednicom. U ovom poglavlju autor piše o načinu rada, organizaciji i strukturi univerziteta, o odnosu istih sa Crkvom, te o nastavnim programima i ispitima.

Pažnju autora privlači i pitanje kako žive intelektualci, jer i oni moraju zarađivati za život. Vremenom profesori postaju samo oni koji su materijalno ovisni o Crkvi. Opisan je i utjecaj crkvenih redova na univerzitetu, te njihovi sporovi sa svjetovnim kadrovima.

U posljednjem poglavlju Jacques Le Goff obrađuje transformaciju srednjovjekovnog intelektualca ka humanisti. Ističe da je na prijelazu iz XIV u XV stoljeće prekinut dotok siromašnih đaka, koji su bili, kako kaže, „kvasac fakulteta“. Intelektualci se prodaju, odlaze na dvorove vladara. Funkcija profesora postala je nasljedna, zbog čega se formira posebna kasta. Opisuje se i nastanak prvih nacionalnih univerziteta početkom XV stoljeća. Autor također ističe veliki skolastički problem: ravnotežu izme-

đu razuma i vjere. Kod ovih teoretičara nauka uzmiče pred kršćanskom pobožnošću. Izopačenu skolastiku na izdisaju odbacuju humanisti, što autor slikovito naziva „skleroza skolastike“. Zbog toga se intelektualci na kraju epohe okreću humanizmu.

Ovo djelo pruža niz činjenica o društvenom položaju i ulozi srednjovjekovnih intelektualaca, te njihov odnos prema osta-

lim društvenim slojevima na evropskom Zapadu. U knjizi *Intelektualci u srednjem vijeku* Jacques Le Goff obrađuje značajan broj kontroverznih tema vremena o kojem piše. Mnoge od tema koje autor obrađuje nisu ni do naših dana izgubile na aktuelnosti, što knjizi daje dodatnu vrijednost ■

Adis Zilić

Behija Zlatar, *Gazi Husrev-beg*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XXXII, 2010, 236 str.

Orijentalni institut u Sarajevu je 2010. godine naučnoj i široj javnosti, u okviru trideset i drugog posebnog izdanja, objavio knjigu pod naslovom *Gazi Husrev-beg* autorice dr. Behije Zlatar, direktorice spomenute ustanove.

Ličnost Gazi Husrev-bega, bosanskog namjesnika, vojskovođe i velikog vakifa iz prve polovine 16. stoljeća, bila je predmetom istraživanja bosanskohercegovačke historiografije tokom dvadesetog stoljeća, posebno njegove prve polovine. U okviru tih istraživanja neki autori su pokušali sačiniti određene sinteze života i djela *Gazije*. Među njima treba spomenuti ime na Safveta-bega Bašagića (Mirza Safvet), Ćire Truhelke, Mehmeda Spahe i Hamdije Kreševljakovića. Sličnom pokušaju, punih osamdeset godina od posljednjeg, pridružuje se i dr. Behija Zlatar riječima: „Ovaj rad je pokušaj da se na osnovu postojeće literature i bogate arhivske historijske građe napiše biografija Gazi Husrev-bega, ličnosti koja je svojim djelima obilježila vrijeme u kojem je živjela.“ (str. 8).

Knjiga sadrži Uvod (7-11) i šest glavnih poglavlja: Gazi Husrev-beg (Od Sereza do

Sarajeva) (11-67), Gazi Husrev-begov vakuf (67-119), Gazi Husrev-begov kompleks građevina (119-137), Hasovi Gazi Husrev-bega (137-147), Gazi Husrev-begov dvor i svita (147-161) i Sarajevo u vrijeme Gazi Husrev-bega (161-195). Od navedenih, drugo, treće i četvrto poglavlje sadrže i dodatna potpoglavlja. Na kraju su dati rezime (na bosanskom i engleskom), izvori i literatura, te indeks geografskih naziva i ličnih imena. Uz to, stranice knjige su dodatno obogaćene sa nekoliko faksimila korištene arhivske građe te fotografijama pojedinih vakufskih objekata, na čemu je trud vrijedan spomena uložila tehnička služba ovog izdanja. Knjiga je napisana na ukupno 236 stranica teksta.

U prvom poglavlju, između ostalog, čitamo o porijeklu i karijeri Gazi Husrev-bega, o njegovom namjesništvu u Bosni, zatim o vojnim pohodima i ulozi Gazi Husrev-bega u njima, o diplomatsko-političkim odnosima sa „suprotnim stranama“ te o zanimljivostima iz svakodnevnog života o kojima izvori, inače, najčešće šute kada je riječ o ranijim historijskim razdobljima kakvo je i 16. stoljeće. Autorica dr. Zlatar je,